

CERCETĂRI ARHEOLOGICE LA BRETEA-MUREȘEANĂ

(județul Hunedoara)

MIHAI ROTEA

În luna septembrie a anului 1976, un colectiv al Muzeului din Deva¹ a descins în comuna Bretea-Mureșeană — localitate situată pe malul drept al Mureșului la 28 km vest de Deva — în vederea executării unei săpături arheologice de salvare pe înălțimea „Măgura Sirbilor“, promontoriu ce domină dinspre nord.

De pe teritoriul localității, ca și de pe înălțimea „Măgura Sirbilor“ au fost descoperite de-a lungul anilor numeroase vestigii arheologice aparținând, în special, perioadei de tranziție de la epoca bronzului². Deschiderea unei cariere de extracție a bazaltului pe înălțimea amintită a impus întreprinderea de urgență a unei cercetări arheologice de salvare. În acest scop, pe pantele sud-estice, rămase relativ intacte, a fost trasată o casetă, urmărindu-se precizarea caracterului așezării, precum și dezvelirea a două locuințe de suprafață parțial distruse de lucrările amintite.

Caseta, avînd dimensiunile de 10 x 5 m, a fost trasată la 25 m, sud de vîrf, fiind orientată cu latura lungă pe direcția est—vest. Adîncimea maximă pînă la care s-a săpat a fost de 1,80—1,90 în peretele nordic al casetei. Materialul arheologic descoperit aparține în totalitate culturii Coțofeni.

Din punct de vedere stratigrafic au fost puse în evidență două nivele de locuire (fig. 1).

Nivelul I, cel inferior, cu grosimea medie de 0,35—0,40 m, se caracterizează printr-un sol de culoare ciocolatie, cu multă cenușă, cărbune, chirpic, urme arheologice și piatră antrenată de torente în compoziție.

La adîncimea de aproximativ 1 m, de suprafața solului a fost dezvelită o locuință de suprafață cu podină distrusă parțial de lucrările din carieră: Locuința (L 1) orientată est—vest, cu dimensiunile păstrate de 7 x 2,50 m, pare să fi avut o formă rectangulară.

A fost construită prin terasarea artificială a pantei după care întreaga suprafață astfel obținută, inclusiv peretele rezultat din selecționarea pantei, a fost lutuit cu un strat subțire de pămînt galben-alburiu humos. Peste această lutuială a fost așezat un pat de pietre de rîu și apoi s-a trecut la construirea podinei din lut amestecat cu foarte multă pleavă. Culoarea podinei făcute este cărămizie, pe alocuri neagră. Suprastructura locuinței a fost realizată din pari și nuietele căptușite cu lut,

¹ Din acest colectiv au făcut parte I. Andrițoiu, M. Bele și M. Rotea. Mulțumim și pe această cale tov. prof. I. Andrițoiu pentru sprijinul acordat la întocmirea prezentului articol.

² Materiale inedite în colecția muzeului din Deva. Vezi și M. Roska, *Rep.*, 158, nr. 85, *HTRTE*, XVII, 1908, p. 50, M. Moga, *AISC*, IV, 1941—1943, p. 275 pentru descoperirile mai vechi.

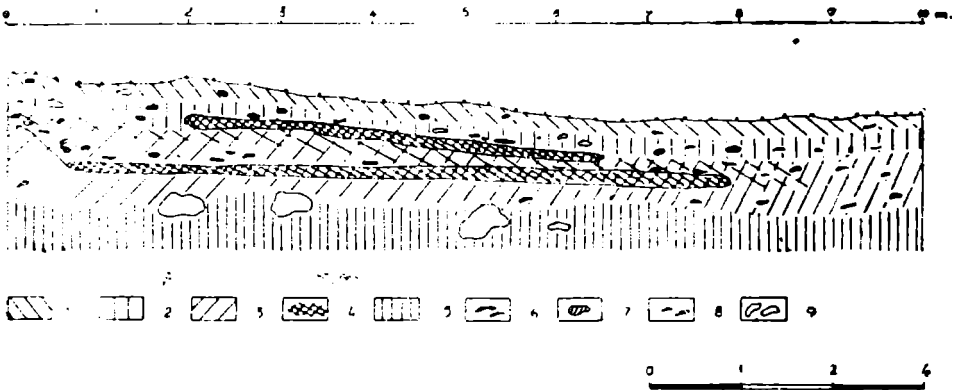

Fig. 1

acoperișul fiind realizat, probabil, din paie sau stuf, după cum o dovedește cantitatea mare de cenușă aflată în acest nivel.

Cvasitotalitatea materialului arheologic al acestui nivel a fost descoperit pe podina locuinței L1. Ceramica aparține celor două specii: a) ceramică de uz comun; b) ceramică fină.

a) *Ceramica de uz comun* este mai numeroasă dar adesea a apărut fragmentar. Pasta, lucrată în amestec cu nisip cu pietricele, prezentând pereți aspri la pipăit, este arsă la cărămiziu-portocaliu și variante intermediare.

b) *Ceramica fină* este bine arsă de culoare castanie, neagră-cenușie sau portocalie. La amestec s-a folosit ca degresant nisip fin. Pereții, relativ subțiri, au fost adesea acoperiți cu slip, lustruit puternic metalic.

Formele care se pot reconstitui aparțin repertoriului general al culturii Coțofeni³. Astfel, întâlnim străchini cu marginea lătită oblic (pl. IV/1, 3) sau teșită oblic (pl. IV/2), castroane cu marginea dreaptă sau rotunjită, uniform îngroșată (pl. V/1; pl. I/3), căniță cu corp sferic, marginea oblică, toarta supraînălțată (pl. II/4, 6), căni cu corp bombat, gît tronconic, marginea oblică, torți scurte supraînălțate (pl. II/5). De asemenea au mai apărut frecvent amfore cu partea inferioară tronconică și corp bombat, gît înalt, marginea răsfrîntă (pl. I/1), unele prevăzute cu torți (pl. I/2), vase de uz comun de mărime mijlocie cu gura larg deschisă și fundul plat (pl. I/4), vase care imită formele de metal cu corp oval, gît albiat, deschidere largă (pl. II/5).

Totodată trebuie să semnalăm și câteva variante nementionate de oale pentru cărat lichide de formă bitronconică rotunjită, cu două urechișe verticale și fund cu talpă lătită (pl. I/5) sau de vase care imită formele de metal cu corp rotunjit, marginea răsfrîntă, gît scurt, fund aproape plat (pl. II/1, 2).

³ Pentru analiza tipologică și stilistică a materialului vezi P. Roman, *Cultura Coțofeni*, Ed. Acad. R.S.R., București, 1976, p. 14—33.

Procedeele tehnice, care au putut fi puse în evidență, pentru decorare sînt: adîncirea, relieful și încrustația⁴.

Ornamentele realizate, tipice și ale culturii pe care o tratăm, sînt: triunghiuri simple cu latura deschisă marcată prin impresiuni punctiforme (pl. II/4) sau sub formă de franjuri (pl. II/3, 5), benzi incizate, hașurate oblic (pl. VI/1, 4, 5) sau în rețea (pl. VI/4), motive în forma „scheletului de pește” constituind motivul ornamental principal (pl. II/1), motive în forma „ramurilor de brad” ca ornament principal, șirurile verticale fiind despărțite prin linii incizate (pl. I/4; pl. VI/4). Au mai apărut: aplicații plastice sub forma „boabelor linte” separînd frize ornamentale (pl. II/2), benzi verticale ce despart metope umplute cu linii mai scurte, paralele, executate în tehnica Furchenstich (pl. II/6). Frecvent au apărut șiruri orizontale de impresiuni ornînd marginea (pl. I/3; pl. III/6; pl. IV/1, 2, 3) sau corpul vaselor (pl. I/1), briuri simple sau crestate, aplicate imediat sub margine, pe umărul sau toarta vasului (pl. V/5; pl. VI/7). De asemenea, se întîlnesc adesea potcoave în relief neornamentate (pl. I/4), creste în relief în grupe de cîte trei, ornamentate cu alveole (pl. I/3) și striuri (pl. VI/2).

Din inventarul locuinței mai fac parte o fusaiolă bitronconică aplatizată (pl. III/2) și partea superioară a capului unei statuiete (?) antropomorfe de piatră (pl. III/1).

În strat au mai apărut: o fusaiolă aplatizată (pl. 6), un fragment din coada perforată a unui vas de libațiuni (pl. III/4), un de topor pană (pl. III/5), precum și o rîșniță albiată și un frecător (fig. 2).

Nivelul II, cel superior, cu grosimea medie 0,50 m, este delimitat la partea inferioară de podina unei locuințe de suprafață păstrată de ase-

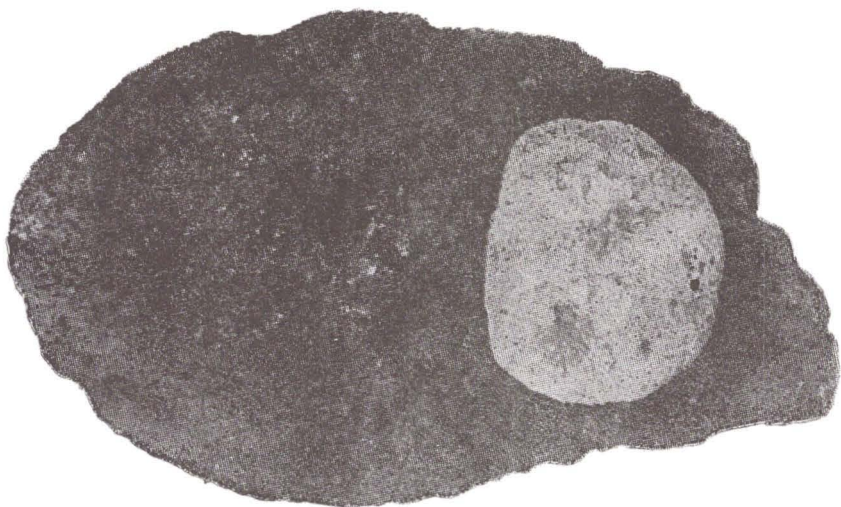

Fig. 2. — Rîșniță cu frecător (Bretea Mureșană „Măgura Sîrbilor”)

⁴ Încrustația a putut fi evidențiată doar pe un număr redus de fragmente ceramice.

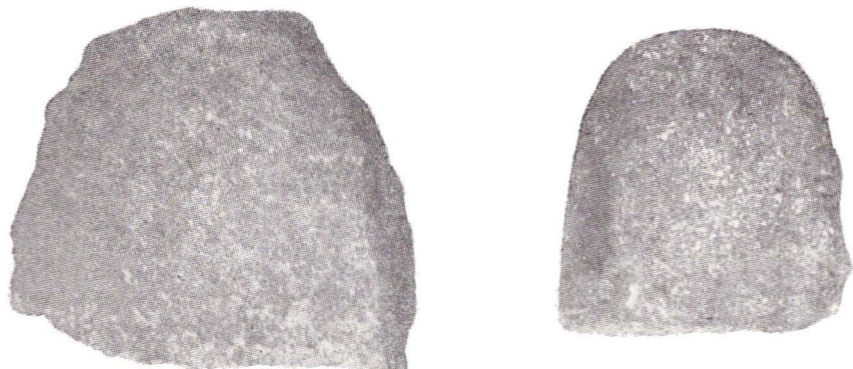

Fig. 3. — Fragment de rășniță din nivelul II

menea *in situ*; se caracterizează printr-un sol de culoare maro închis cu multă cenușă, cărbune, chirpic, urme osteologice și piatră în compoziție.

Locuința (L 2), construită de asemenea prin terasarea pantei, s-a păstrat, și aceasta, parțial (3,50 x 1,50 m), suprapunind parțial locuința nivelului anterior. Grosimea podinei este de 0,07 m, iar culoarea este cărămizie, pe alocuri neagră. Sistemul de construcție este identic cu cel al primei locuințe, doar că lipsește stratul subțire de lutuire.

Materialul arheologic analizat provine, atât de pe podina locuinței L 2, cât și din strat. Tipologic distingem: străchini tronconice cu marginea lătită spre exterior, teșită oblic (pl. VII/4), castroane cu marginea rotunjită, uniform îngroșată (pl. VIII/10), cești cu gît în formă de pilnie, toartă suprainălțată și fund rotunjit (pl. IX/5), cănițe cu corp sferic, marginea oblică, toarta suprainălțată (pl. IX/2), căni cu corp ovoidal, gît scurt, gura foarte largă (pl. IX/1) și vase de uz comun de mărime mijlocie (pl. VIII/6).

Totodată trebuie să semnalăm și o variantă de strachină tronconică cu marginea lată, rășfrintă, prevăzută cu torți verticale și fund plat (pl. VIII/1).

Procedeele tehnice folosite pentru decorare sînt: adîncirea, relieful și incrustația.

Motivele ornamentale realizate sînt: triunghiuri cu laturile marcate (pl. VIII/9; pl. IX/3), cu o latură deschisă (pl. IX/1, 2) sau în formă de ogivă (pl. IX/1), benzi incizate, hașurate oblic (pl. VIII/1) și motive în forma „scheletului de pește” acoperind părți importante ale vasului (pl. VIII/1). Frecvent apar: aplicațiile plastice în forma „boabelor de linte”, fie scoțind în relief o parte componentă a vasului (pl. VIII/7), fie formînd un ornament important, a friză ornamentală (pl. VIII/2) sau șirurile de impresiuni ovale ornînd marginea (pl. VII/2; pl. VIII/6, 11) sau umărul vaselor (pl. VII/1), șirurile de impresiuni dreptunghiulare ornînd atât interiorul, cât și exteriorul marginei vaselor (pl. IX/4) și șirurile de impresiuni triunghiulare constituind un auxiliar pentru o compoziție ornamentală (pl. IX/4). Au mai apărut briuri alveolate aplicate

pe umărul vaselor (pl. VII/1), potcoave în relief ornamentate cu alveole (pl. VIII/6) și crește în relief, neornamentate (pl. VIII/10).

În strat au mai apărut două fragmente de rișniță (fig. III), o fu-saiolă bitronconică (pl. III/3), precum și lame și răzuitoare de cuarțit și silex.

Săpătura de salvare efectuată la Bretea Mureșeană, aduce noi contribuții la cunoașterea culturii Coțofeni în Transilvania. Concluziile care se desprind din prezentarea materialului, desigur, au un caracter preliminar, suprafața cercetată fiind redusă. Totuși se impun câteva observații nelipsite de importanță.

Această stațiune se înscrie în seria așezărilor aparținând culturii Coțofeni situate pe înălțimi dominante, cu terase⁵. Considerăm că așezarea nu este fortificată, ținind cont de faptul că era excelent apărată natural de pantele abrupte și ripile ce o înconjoară. Astfel de cazuri sînt întîlnite frecvent în Transilvania. Amintim aici doar așezările de la Șincai⁶, Boarta⁷, Deva — Dealul cetății⁸, Boholt⁹.

În ceea ce privește tipul de locuință, întîlnim în această stațiune locuințe de suprafață cu podină. Cele mai bune analogii în Transilvania le găsim la Șincai¹⁰, Boarta¹¹ sau Cilnic¹². De asemenea locuințe identice ca sistem de construcție cu cele de pe „Măgura Sîrbilor“ întîlnim și în Oltenia la Basarabi „Cetate“¹³, aceasta fiind încă un argument în favoarea unității culturii Coțofeni în întregul ei areal.

Analiza la nivel general a ceramicii din această așezare, atît sub raport tipologic, cît și stilistic, ne permite încadrarea ei în perioada clasică a culturii Coțofeni, faza a III-a¹⁴. Reținem pentru argumentare doar splendidele exemplare de ceramică neagră sau castanie lustruite metalic (pl. II/4, 5, 6), formele care imită vasele de metal (pl. II/1, 2, 3) sau rolul determinant în decorare al triunghiurilor în diferite ipostaze (pl. II/2, 3, 6; pl. IX/1, 2, 3). Cercetătorul P. Roman atribuie acestei faze a III-a trei orizonturi: a) „Rîpa Roșie“ Sebeș (jud. Alba) cu două nivele de locuire; b) Cilnic (jud. Alba); c) post Cilnic = Coțofeni III c. În acest context considerăm că stațiunea de pe „Măgura Sîrbilor“ își găsește cele mai bune analogii în orizontul Coțofeni III c. Pledează pentru

⁵ V. Lazăr, *Contribuții la cunoașterea perioadei de trecere de la epoca neolitică la epoca bronzului pe teritoriul Transilvaniei (Așezări de înălțime cu terase ale culturii Coțofeni)*. Rezumatul tezei de doctorat, 1978, p. 1—19.

⁶ *Ibidem*.

⁷ K. Horedt, *Săpături privitoare la epoca neo- și eneolitică, Apulum*, III, 1947—1949, p. 61—66; S. Dumitrașcu, G. Togan, *Săpăturile arheologice de la Boarta-„Cetățuie“ (jud. Sibiu)*, *ActaMN*, VIII, 19, p. 423—438.

⁸ I. Andrițoiu, *Sondaj arheologic pe dealul cetății Deva, Sergetia*, X, 1973, p. 11—13.

⁹ *Idem*, *Sargetia*, XIV, 1979, p. 19.

¹⁰ V. Lazăr, *Așezarea Coțofeni de la Șincai (jud. Mureș), Marisia*, VII, 1977, p. 31—42.

¹¹ K. Horedt, *Apulum*, III, 1947—1949, p. 61—67; S. Dumitrașcu, G. Togan, *ActaMN*, VIII, 1971, p. 423—438.

¹² cf. P. Roman, *op. cit.*, p. 15.

¹³ *Ibidem*, p. 16.

¹⁴ *Ibidem*, p. 43—49.

¹⁵ *Ibidem*, p. 45—47.

această încadrare influențele de tip Schneclxengerg B — îngroșarea marginii la exterior și unele forme tipice (pl. VII/1, 3, 6)¹⁶, precum și cele de tip Vucedal — pregătirea unei suprafețe mai mari pentru ornamentare (pl. VIII/3; pl. IX/3)¹⁷ —, ca și unele forme și ornamente tipice bronzului timpuriu (pl. I/2, 5). În acest sens cele mai bune analogii în Transilvania le găsim la Tebea¹⁸, Boarta¹⁹, Șincai²⁰, etc.

Privitor la problematica asimilării — sfârșitului — culturii Coțofeni vom încerca să revenim cu alt prilej. Reținem pentru moment posibilitatea unui sincronism parțial Coțofeni III c — Schneckenberg B, paralelism asigurat și de materialul ceramic descoperit în această stațiune²¹.

Sub raport stratigrafic întâlnim deci două nivele de locuire, cert delimitate, care conțin materiale stilistic și tipologic omogene, ceea ce ne permite a considera că orizontului Coțofeni III c i se pot atribui două nivele de locuire, fapt ce dovedește o durată mai îndelungată a locuirii.

Bogăția materialului osteologic descoperit indică ocupația de bază, cea de păstori, a locuitorilor acestei așezări. Totodată, numărul ridicat de rîșnițe sau fragmente de rîșnițe și frecătoare demonstrează și practicarea unei agriculturi primitive, deci, caracterul mixt al economiei așezării.

Statigrafia clară a stațiunii ne indică o locuire îndelungată, de-a lungul a două nivele de locuire, cu o depunere de aproximativ 1 m grosime. Totodată realizarea podinelor celor două locuințe prin terasarea artificială, poziția dominantă a așezării asupra văii Mureșului, bogăția materialului arheologic demonstrează, după opinia noastră, pe de o parte caracterul stabil al purtătorilor acestei culturi, iar pe de altă parte importanța acestei stațiuni, care se înscrie în rîndul celor mai însemnate centre economico-sociale ale culturii Coțofeni în Transilvania.

LES RECHERCHES SCIENTIFIQUES D'ARCHÉOLOGIE A BRETEA MUREȘANA (le département de Hunedoara)

Résumé

L'auteur présente les résultats des fouilles de sauvetage qui ont été entrepris dans la colline „Măgura Sirbilor“ dans la localité Bretea Mureșană, qui est située sur la rive droite de Mureș, à 28 km. ouest de Deva. Il a été surpris dans la couche de culture, qui est gros approximativement 1 m., deux niveaux autrefois, habités, qui ont appartenu à la culture Coțofeni. Dans chaque niveau ils ont paru habitation a un riche matériel céramique. En se basant sur ces faits archéologiques, la découverte archéologique de Bretea Mureșană a été encadrée dans l'étape finale de la culture Coțofeni (III C.).

¹⁶ *Ibidem*, p. 57.

¹⁷ *Ibidem*, p. 55.

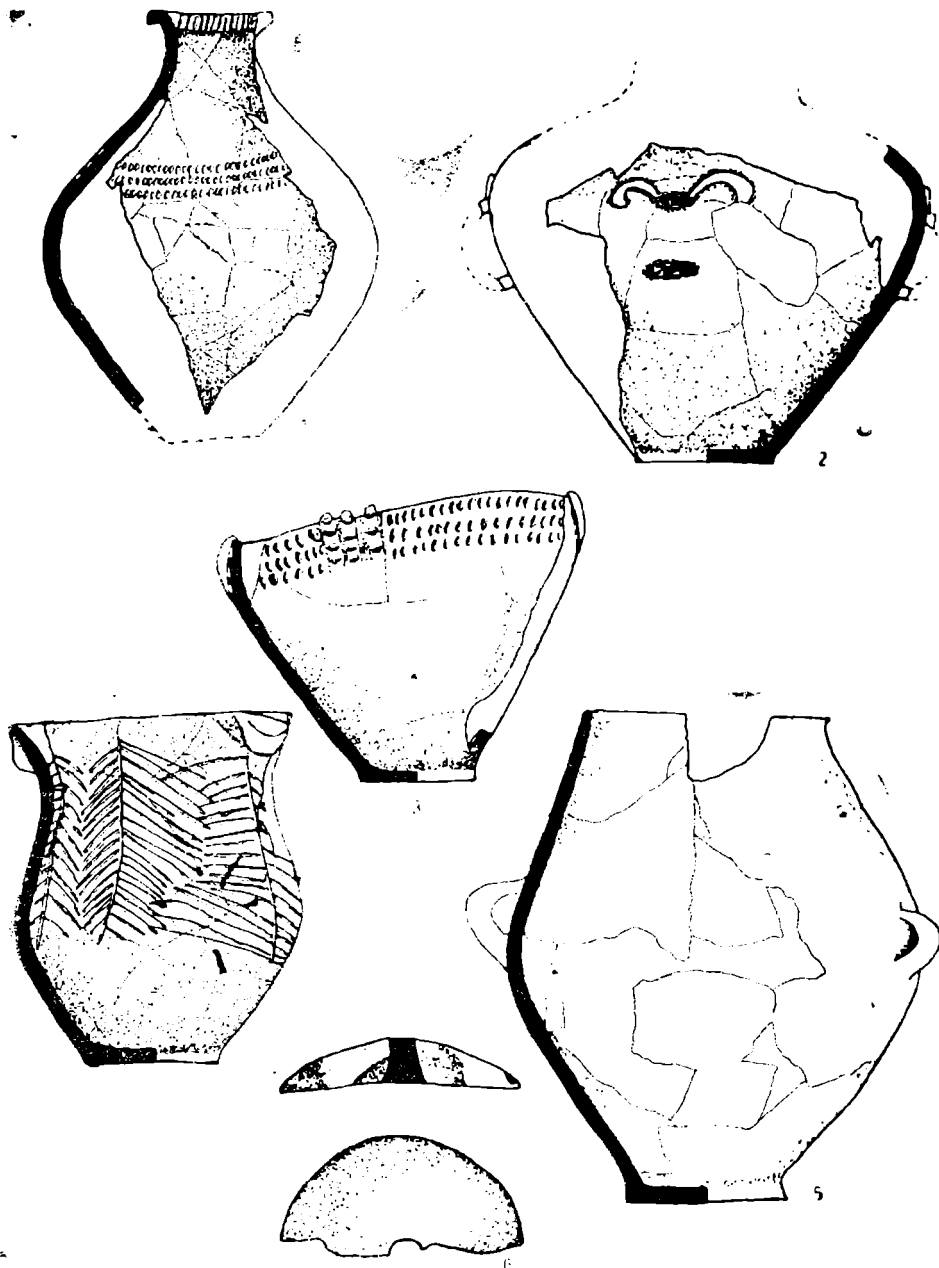
¹⁸ N. Harțuchi, *Cercetări arheologice la Brad (jud. Hunedoara)*, *ActaMN*, VI, 1969, p. 439—449.

¹⁹ S. Dumitrașcu, G. Togan, *ActaMN*, VIII, 1971, p. 423—438.

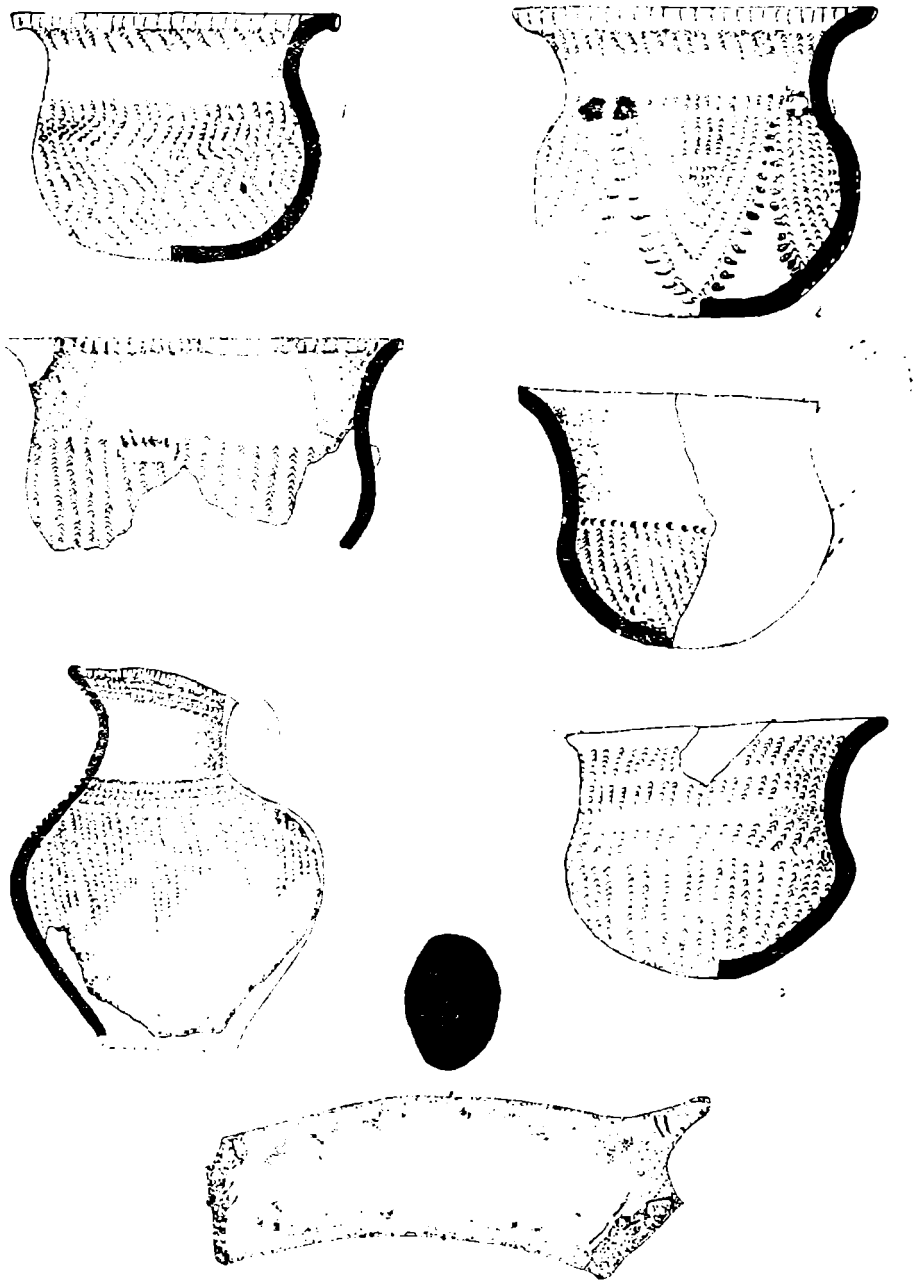
²⁰ P. Roman, *op. cit.*, p. 46.

²¹ K. Horedt, *Die Kupferzeit in Transilvanien*, *Apulum*, VII/1, 1968, p.

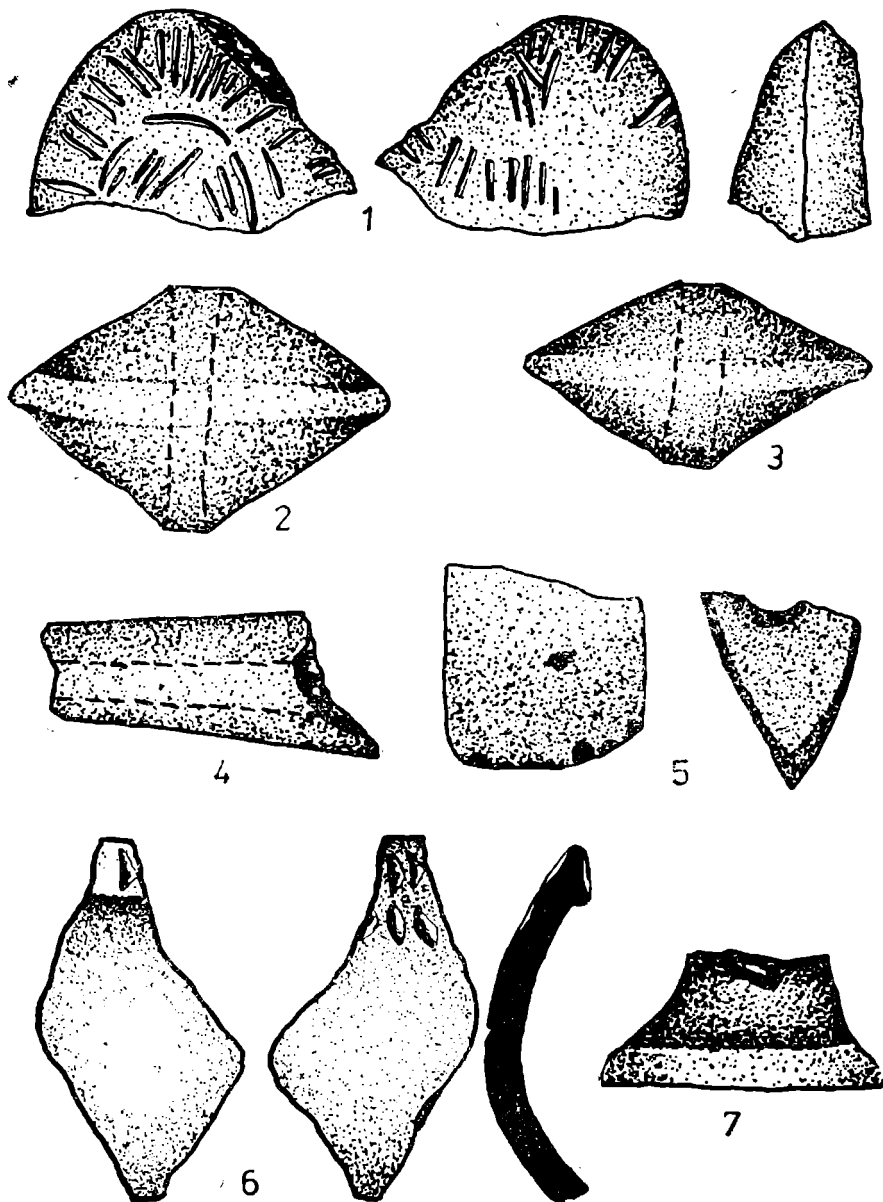
²² V. Lazăr, *Contribuții...*, p. 1—19.

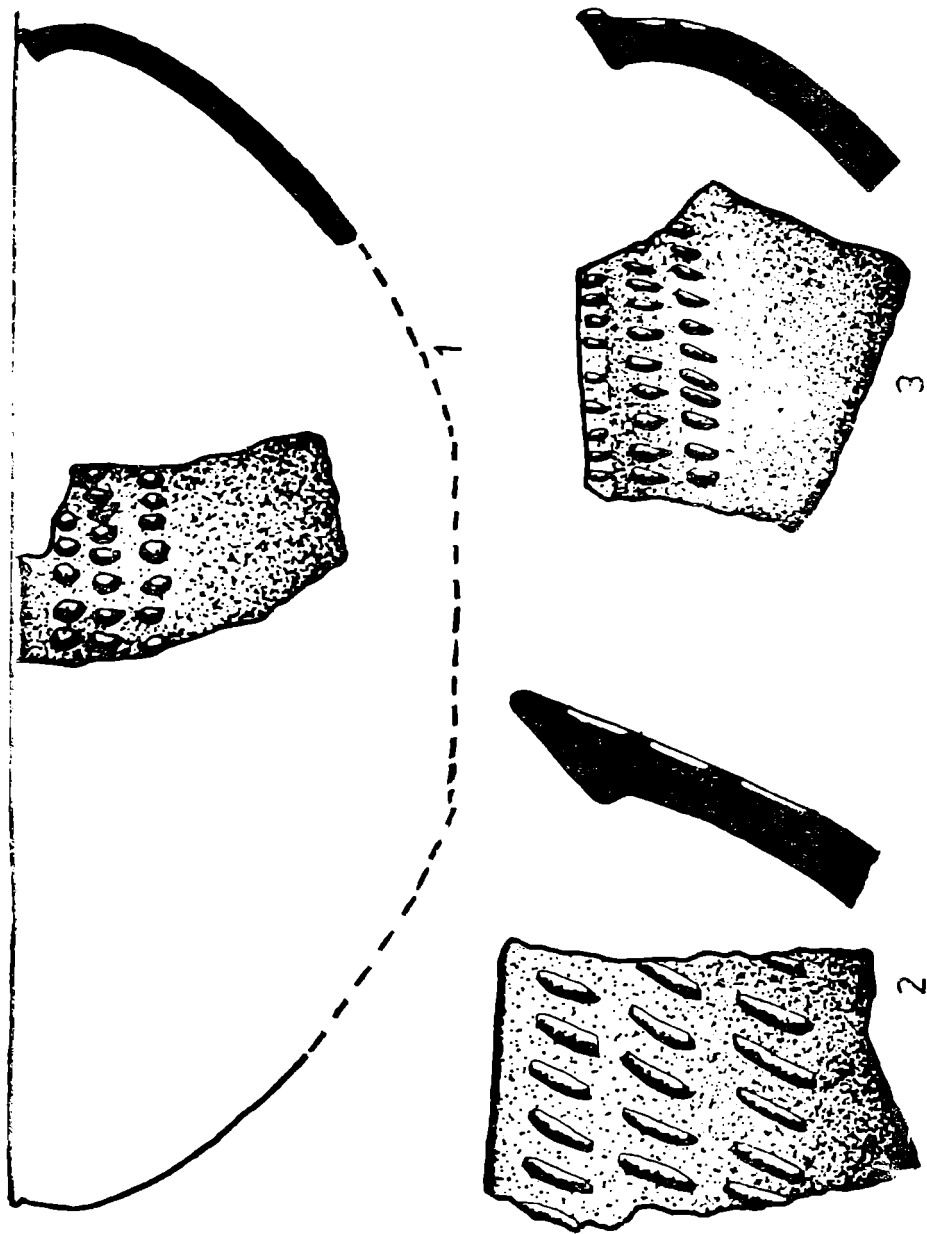
Pl. I. Bretea Mureșană „Măgura Sîrbilor”. Ceramică din podina locuinței L₁

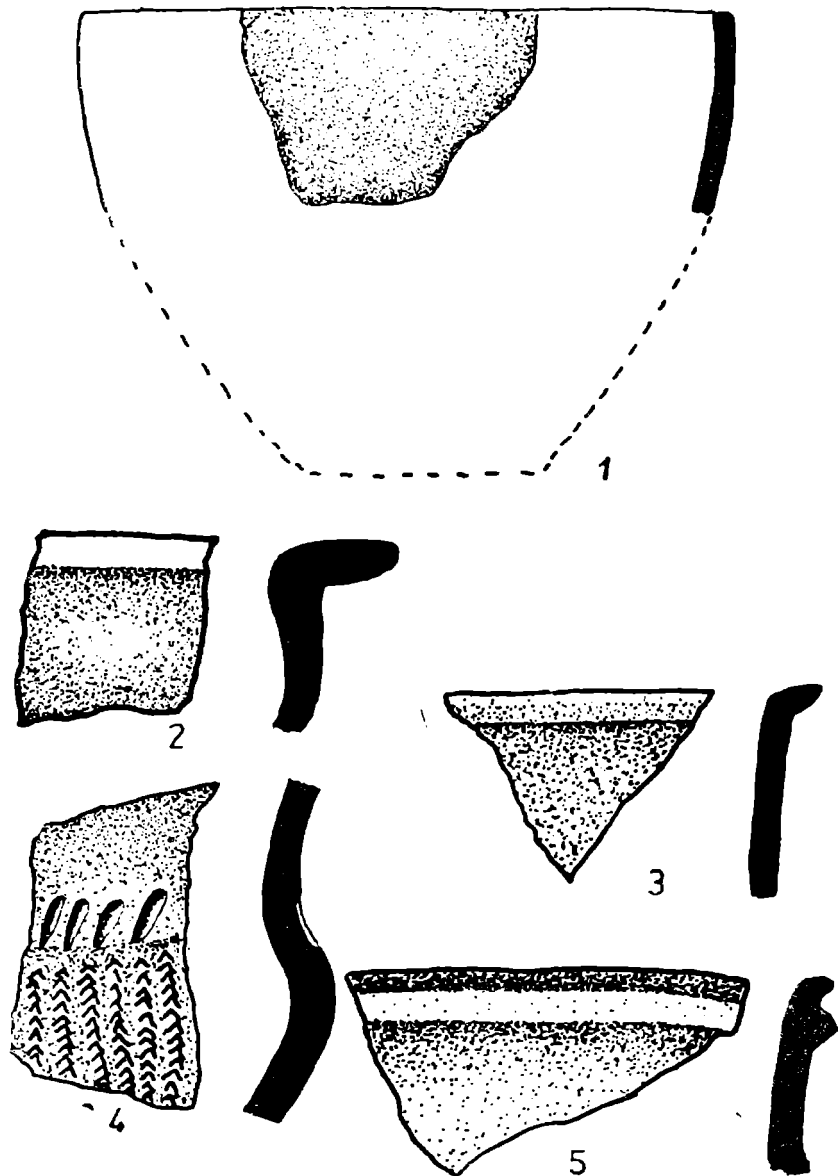
Pl. II. Bretea Mureșană „Măgura Sîrbilor”. Ceramică din podina locuinței L₁

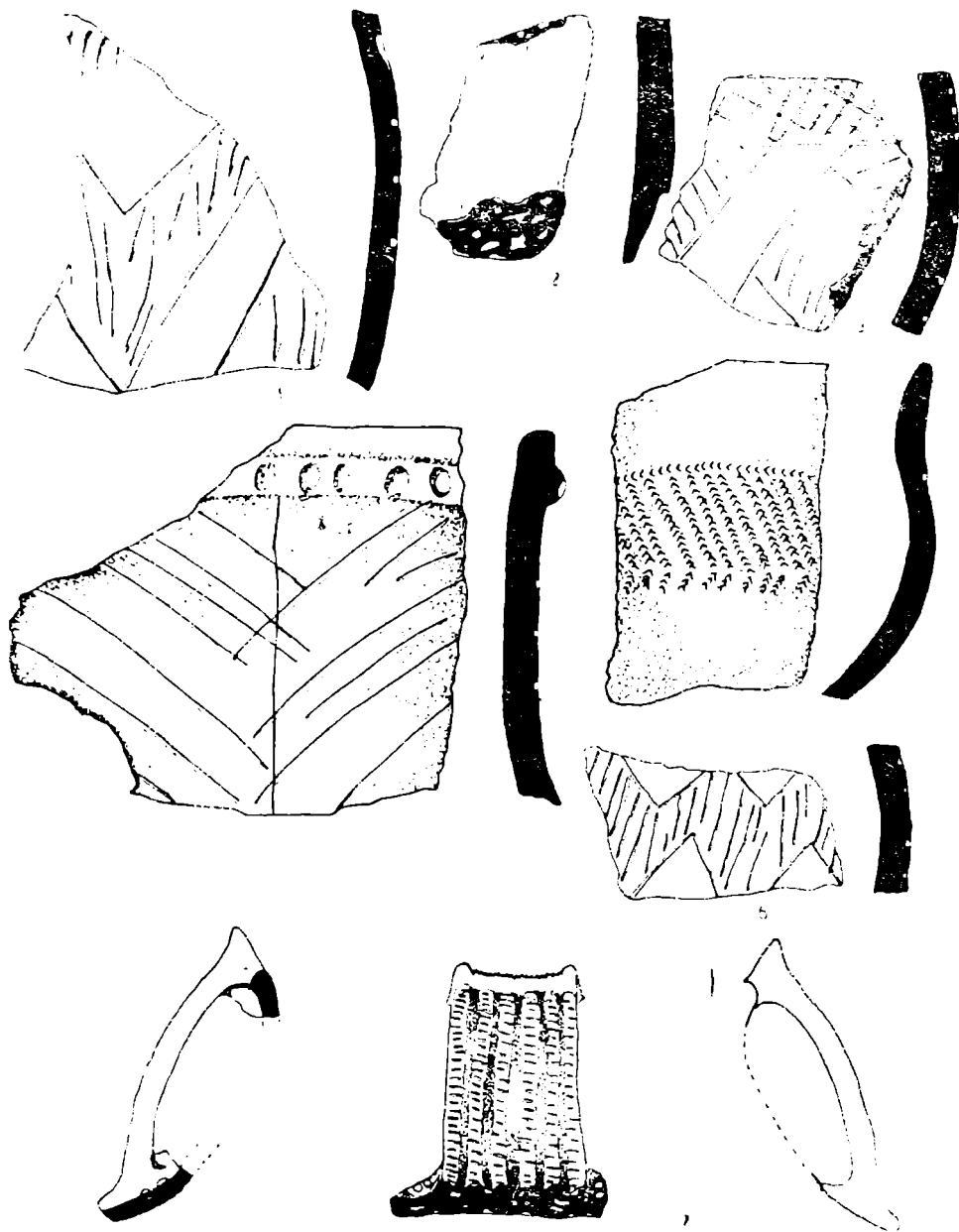
Pl. III. Bretea Mureșană „Măgura Sirbilor”. Material arheologic din nivelul I și II

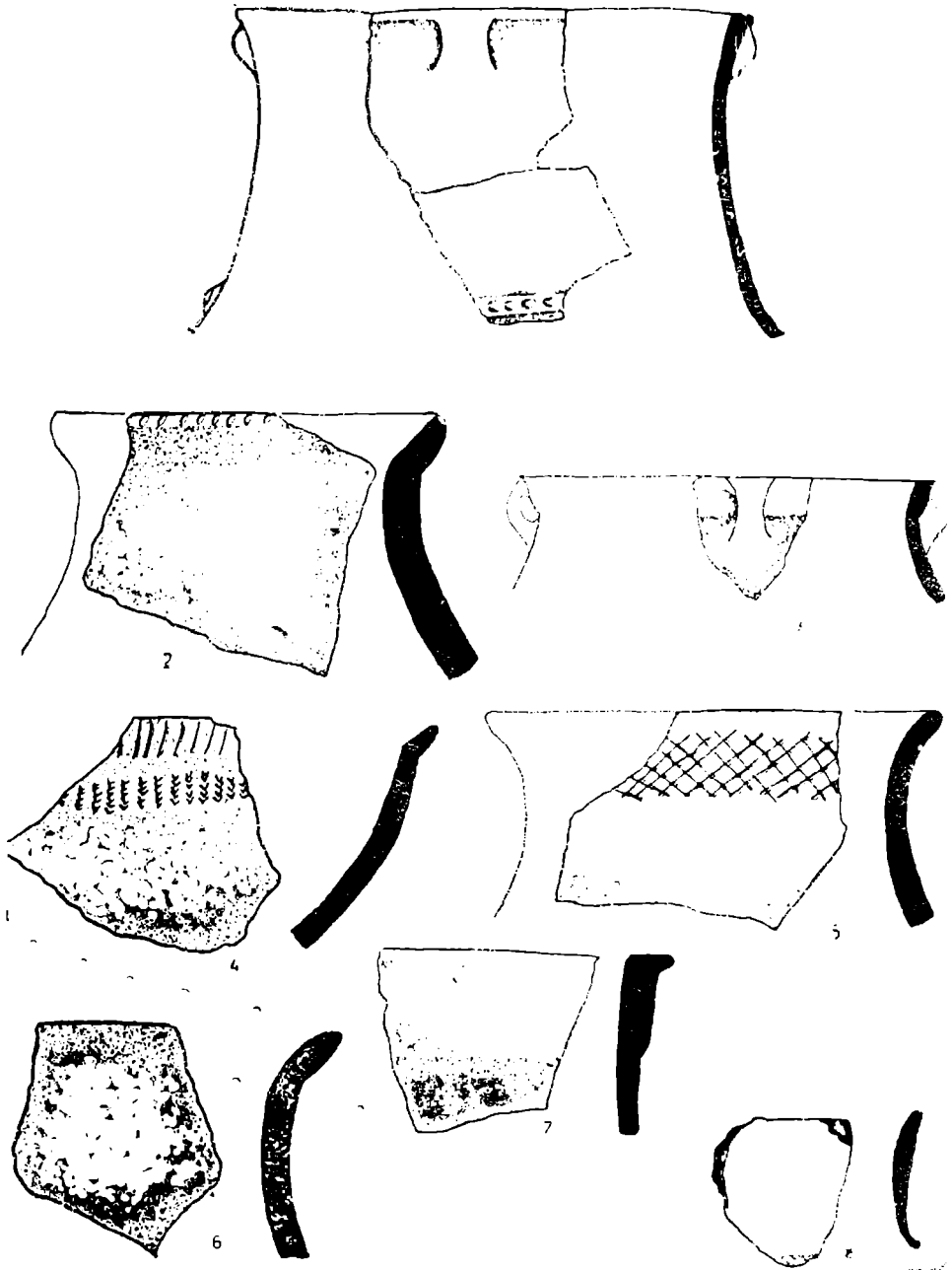
Pl. IV. Breta Mureșană „Măgura Sîrbilor”. Fragmente ceramice din nivelul I

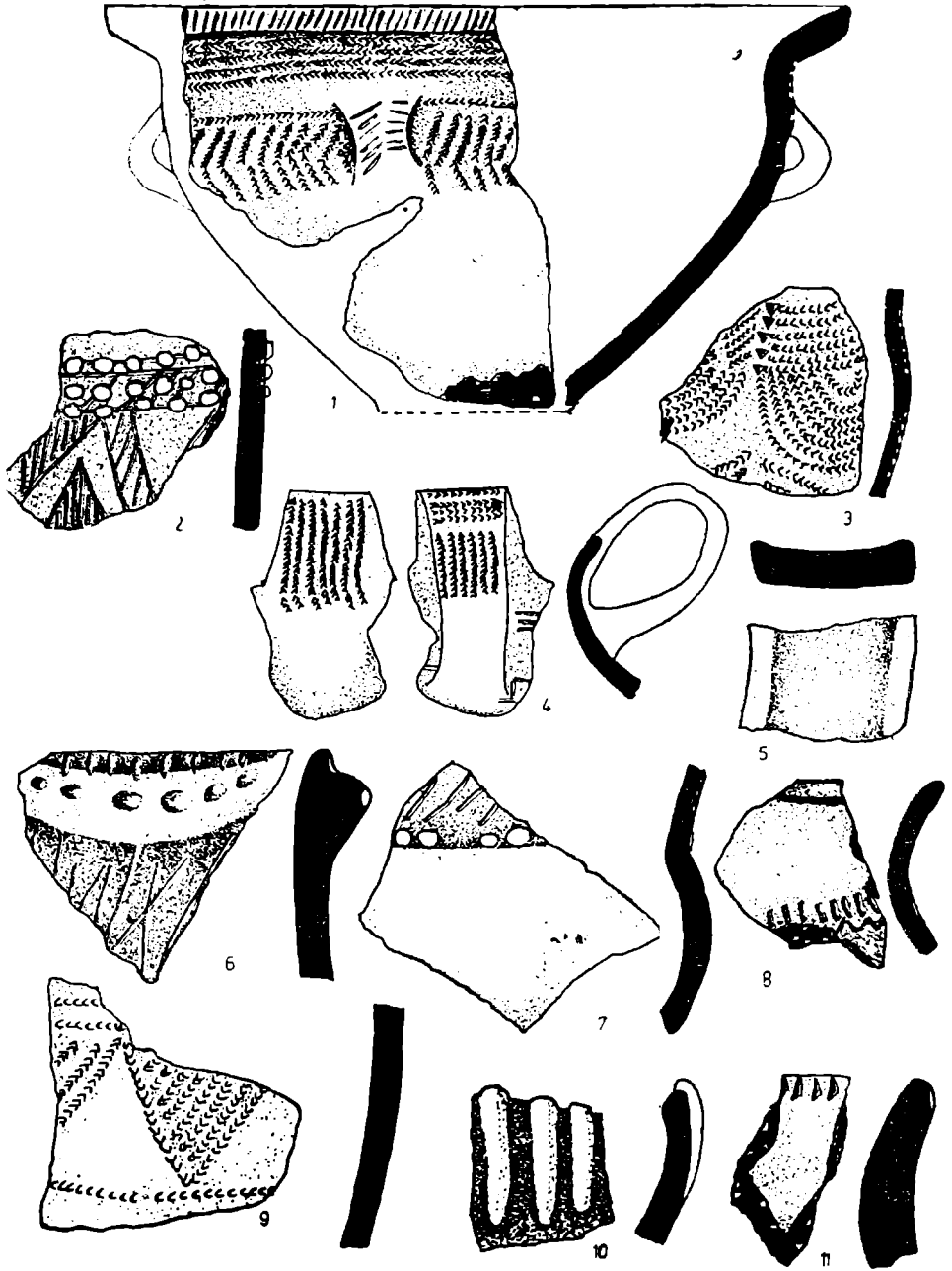
Pl. V. Bretea Mureșană „Măgura Sîrbilor”. Fragmente ceramice din nivelul I

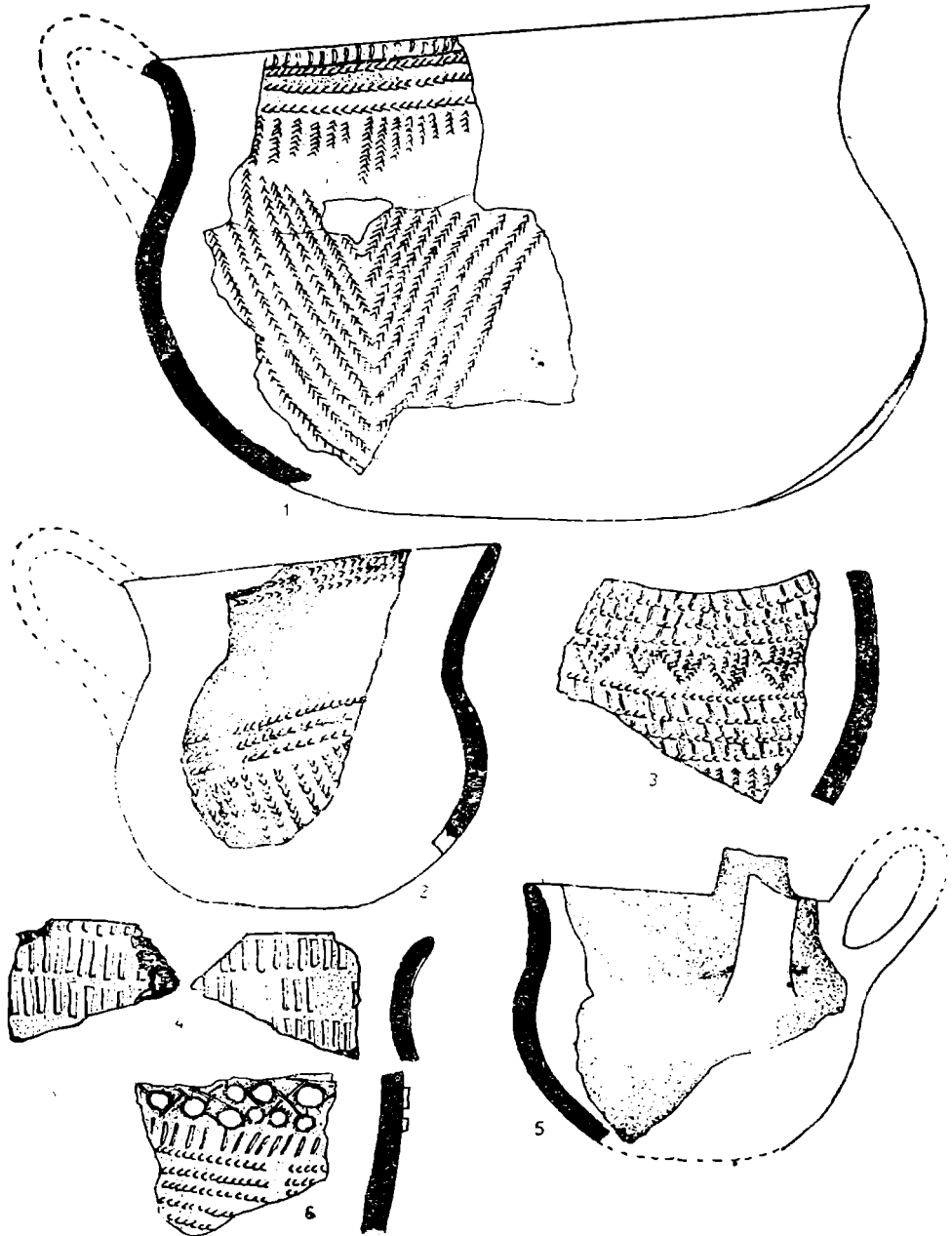
Pl. VI. Bretea Mureșană „Măgura Sîrbilor”. Fragmente ceramice din nivelul II

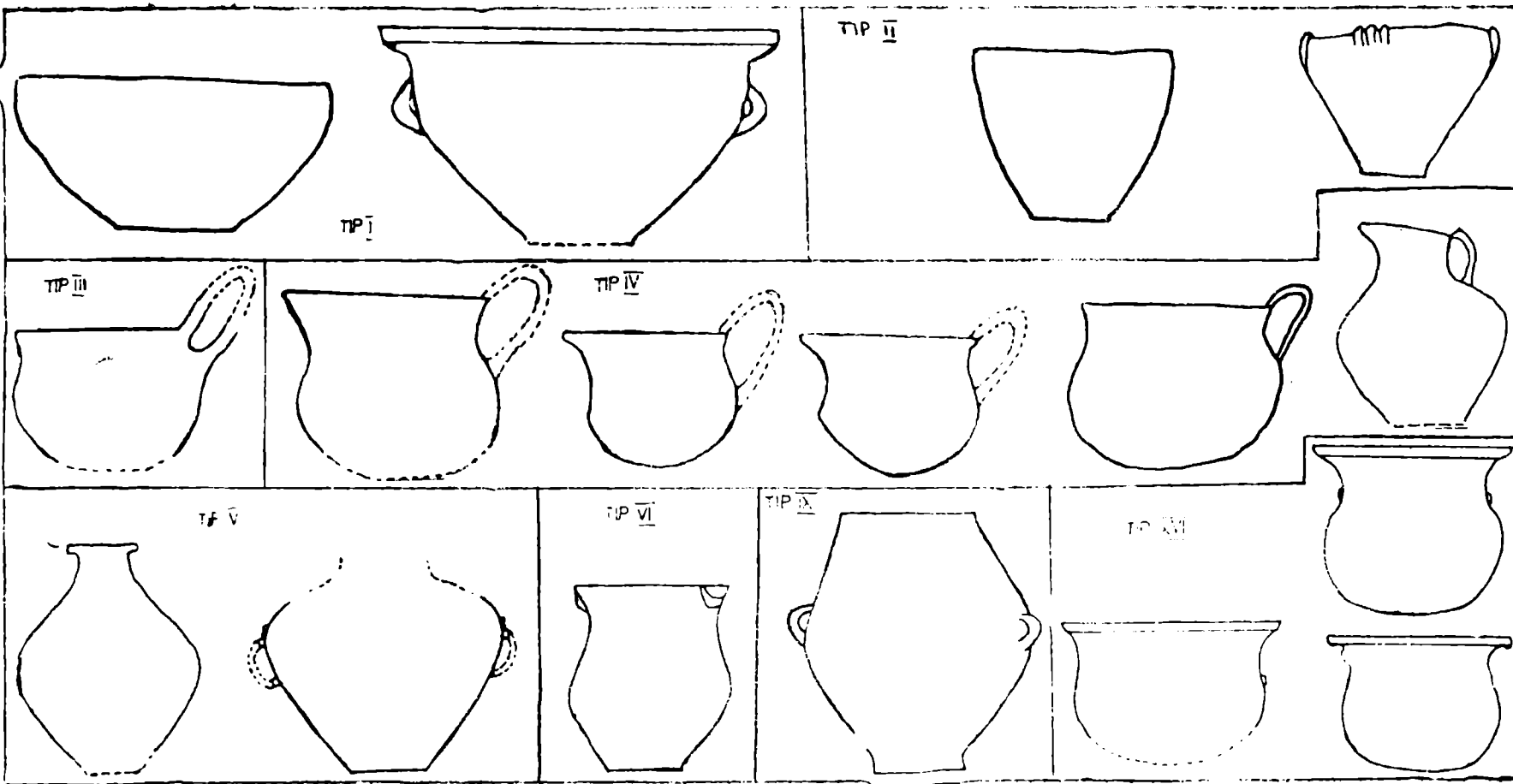
Pl. VII. Breta Mureșană „Măgura Sîrbilor”. Fragmente ceramice din nivelul II

Pl. VIII. Bretea Mureșană „Măgura Sirbilor”. Fragmente ceramice din nivelul II

Pl. IX. Bretea Mureșană „Măgura Sîrbilor”. Fragmente ceramice din nivelul II

Pl. X. Bretea Mureșană „Măgura Sirbilor”. Repertoriul formelor ceramice.
www.mcdr.ro / www.cimec.ro